

Siperian Sajanin kierros ja sen herättämiä aatoksia

Sirpa Sulopuisto

Suuri Siperia

Minulla oli elokuussa 2010 mahdollisuus tehdä matkanjohtajana elämäni ensimmäinen, mutta ei taatusti viimeinen Siperian matka. Matkustimme pienen ryhmän kanssa ensin junalla Moskovaan ja sieltä lensimme Krasnojarskiin, mistä matkamme jatkui pikkubussilla Hakassiaan ja Tuvaan. Nyt haluan perehtyä siihen, millaisena Siperia näyttäytyy ulkomaalaisille ja millaisena se itse haluaa esittäytyä. Pääseekö satunnainen matkailija perinne siperialaisuudesta? Millaisin keinoin ja apuvälinein siperialaisuutta työstetään matkailijoiden koettavaksi? Millaisena matkailija kokee paikallisen identiteetin? Meillä on vahvoja mielikuvia Siperiasta ja tässäkin mielessä tilaisuus miettiä, kuinka historia ja maantiede niihin liittyvine mielikuvineen ohjaavat omien käsitystemme ja mielikuviemme syntymistä. Otan alkuun joitakin kliseitä Siperiasta: Siperiassa on tuhat kertaa enemmän itikoita kuin meillä, kylmää ja ikirouta, ei ole nykyajan palveluita tai ainakin ne ovat sattumanvaraisia, kulkuyhteydet ovat heikot, kulttuurimuistomerkkejä on harvakseltaan ja öljyteollisuus saastuttaa viimeisetkin alkuperäiskansojen alueet. Toisaalta Siperiassa on erinomaisia kalavesiä ja villiä luontoa, shamanismia, arvaamattomuutta ja äärettömyyttä, isoja voimallaitoksia, legendaarinen rautatie itään, kohtaaminen Kiinan kanssa. Kuinka nämä stereotypiat näyttäytyvät satunnaiselle matkailijalle tai kenties jopa ohjaavat huomaamaan juuri niitä? Tietenkin näkökulmani on hyvin henkilökohtainen, mutta yritän edes hieman laajentaa sitä sekä siteeraamalla kanssamatkustajien kommentteja että pohtimalla yhteyksiä Suomen Lapin matkailuun.

Suomalaisten Siperia

Suomalaisten kertomuksissa Siperia näyttäytyy paikkana, jonne joudutaan eikä päästä. Meidän tietoisuuteemme sisältyy 1800-luvun kriminaalihistoria, jolloin maanmiehiämme karkotettiin Venäjälle Siperiaan. Professori Alpo Juntunen kertoo kirjassaan *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan Autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa* (1983), että Siperian karkotukseen lähetettiin vuosina 1826-1888 kaikkiaan runsaat 3 300 henkilöä. Näistä varsinaisia henkirikoksista tuomittuja oli vain 27 %, loput olivat muita eli lähinnä irtolaisuudesta tuomittuja. Naisia kaikista Siperiaan lähetetyistä oli vain 14 %. Juntunen valottaa kirjassaan sitä, miksi suomalaisia alettiin lähettää Siperiaan. Pääsyyinä karkottamiseen olivat suomalaisten vankiloiden ahtaus sekä toisaalta emämaan Venäjän Siperian asuttamispolitiikka; tarvittiin valloitetuille alueille uusia asukkaita ja ennen kaikkea halpaa työvoimaa. Karkottamispäätöksissä huomioitiin lähtijän kunto, eli terveydellisesti heikkokuntoisia ei lähetetty matkaan – eihän heistä olisi ollut matkasta selviytyjiksi, puhumattakaan raskaasta työnteosta kaivosteollisuudessa ja tehtaissa. Osa tuomituista jopa pyysi päästä Siperiaan, olihan karkotus keino välttää loppuiän kestävä vankilatuomio ja (ainakin teoriassa) mahdollisuus jatkaa vapaan miehen elämää pakkotyön suorittamisen jälkeen. Siperiaan muodostuikin suomalaisyhteisöjä, jotka kuitenkin ovat hajonneet meidän päiviimme tultaessa. Tosin tästä ei ole vielä ”viimeistä sanaa” sanottu; tarkalla seulalla etsittäessä joitakin rippeitä karkotettujen suomalaisten jälkeläisistä saattaisi vielä löytyä. Uskallan väittää, että vielä nykyisinkin 1800-luvun karkotushistoria on merkittävin Siperiamielikuvan luoja Suomessa. Toinen tärkeysjärjestyksessä on maantiede ja Siperian käsittämätön koko, erikoisesti tuhansia kilometrejä pitkät joet.

Suomeen liitetään usein mielikuva kylmästä maasta ja tämä sama pätee myös Siperiaan. Ei auta, vaikka kartasta katsottaessa eteläisen Siperian osat, eli juuri Sajenin kierroksen alue, on samalla leveysasteella kuin Hampuri. Entäpä käsitys siitä, että luonto on hallitseva piirre ja että ihmisen luomasta kulttuurista on vain vähän jälkiä. Siperiassa kulki kuuluisa Silkkitie ja kaikki se, mitä sitä pitkin taivaltavat karavaanit toivat mukanaan. Entäpä eri uskontojen kohtaaminen – onkohan shamanismi ihan oikeasti vakavasti otettava elämäntapa ja omalla tavallaan uskonto? Suurin piirtein edellä mainittuja asioita mielessäni lähdin Siperian matkalleni.

Alkuperäiskansat ja autenttisuuden representaatiot

Stein R. Mathisen kirjoittaa artikkelissaan *Hegemonic Representations of Sámi Culture*, että alkuperäiskansat määrittellään useimmiten luontosidonnaisiksi ihmisiksi, joilla on erikoisen tiivis suhde luontoon jopa niin, että nämä ymmärtävät luonnonvoimia paremmin kuin muut ja pystyvät jopa olemaan yhteydessä yliluonnollisiin voimiin. Näitä mielikuvia vahvistavat alkuperäiskansoista esim. elokuvien ja matkailun välityksellä kerrotut narratiivit. Alkuperäiskansojen elämään liittyy paradokseja: toisaalta ollaan tekemisissä romantisoidun luontoihmisen kanssa, toisaalta tiedostetaan saastumisen ja luonnonvaroihin perustuvan kuluttamisen paradoksi. Joka tapauksessa matkailun näkökulmasta ollaan tekemisessä toiseuden kanssa. Yleisemmällä tasolla voidaan jopa väittää, että saamelaiset sijoitetaan johonkin sellaiseen kulttuuriseen ryhmään, joka ei ole niin kehittyneellä tasolla kuin muu ympäristö. Tämä kuuluu Mathisenin mukaan ilmiöön, jossa valtaväestö määrittelee vähemmistön aseman niin poliittisesti, sosiaalisesti kuin kulttuurisestikin. Tästä tulemmekin kysymykseen, kuka määrittelee kulttuurin autenttisuuden ja kenen ääni pääsee kuuluville.

Siperian osalta voi asettaa kysymyksen, kuinka siellä esitellään venäläisten ja alkuperäiskansojen suhde? Venäläisethän ovat valloittaneet vakavassa mielessä Siperiaa 1700-luvulta alkaen. Venäjän historiaan kuuluu lisäksi Neuvostoliiton ajan tuomat muutokset sekä 1990-luvulta alkaen uusi poliittinen tilanne. Oman Siperian matkamme liittyi kiinteästi Jenisei-jokeen, jonka rantoja seurailimme 2500 kilometriä kestäneen bussimatkamme aikana. Lähtö- ja saapumispisteemme oli Krasnojarsk, venäläinen kaupunki noin viiden tunnin lentomatkan päässä Moskovasta. Krasnojarskissa ensimmäinen kohde, johon tutustuimme

oppaan johdolla oli paikallinen historiallis-etnografinen museo, jossa esiteltiin Krasnojarskin piirin aluetta eri kansallisuuksineen. Krasnojarskin alue ulottuu aina Jäämerelle saakka ja siellä asuu useita alkuperäiskansoja, joskaan millään näistä ei ole omaa valtiota tai itsemääräämisoikeutta. Eri kansallisuudet esiteltiin kansallispukujen ja tyypillisen vaatetuksen sekä käyttöesineiden ja perinteisten asumusten sekä uskonnollisten, shamanismiin liittyvien riittiesineiden avulla.

Zoë-Hateehc Durrah Scheffy pohtii artikkelissaan *Sámi Religion in Museums and Artistry*, että ennen kuin esineet päätyvät museoon, niiden on täytynyt saada jokin yhteiseksi koettu merkitys. Esineet eivät ole sattumalta museossa. Se, mikä merkitys esineillä on eri kansallisuuksien arkielämässä, jää arvausten varaan. Tässä suhteessa Krasnojarskin historiallis-etnografinen museo ei poikennut läntisistä vastaavista museoista, joihin Durrah Schiffy kirjoituksessaan viittaa. Päällimmäisenä minulle jäi mieleen kuva hankalissa luonnon olosuhteissa elävistä ihmisistä, jotka kuitenkin ovat luoneet harvinaisen aistikkaan esineympäristön ja joiden käsityötaidot todistavat perinteisten materiaalien kuten nahan, erinomaisesta hallinnasta. Se, ovatko kyseisten kansallisuuksien edustajat itse, ja missä määrin, päässeet valitsemaan heistä kertovaa esineistöä, jäi kysymättä. Poliittinen historia oli ikään kuin pyyhkäisty pois, samoin modernisaation vaikutukset alkuperäiskansojen elämään.

Entistä elämää siperialaisittain

Krasnojarskin historiallis-etnografisen museon esittelemät alkuperäiskansat, jotka ovat asuneet ja asuvat kaupungista pohjoiseen, jäivät meiltä luonnossa näkemättä, sillä matkamme suuntautui etelään. Ensimmäinen kohteemme oli Shusenskojen iso ulkoilmamuseo, joka vuoteen 1994 oli kantanut Leninin museon nimeä siitä syystä, että

Lenin asui siellä Krupskajan kanssa karkotusvuosinaan 1800-luvun viimeisinä vuosina. Suomalaisilla on ilo kertoa, että Leninin häissä Shusenskojessa oli ”sulhaspoikana” suomalainen Oskar Engberg, joka myös teki vihkiparille sormukset. Engberg oli karkotettu samaan kylään kuin Lenin ja he tutustuivat hyvin karkotusvuosien aikana. Vanha kylänraitti asumuksineen oli kunnostettu museoksi, ja lisäksi alueelle oli siirretty joitakin taloja. Museovierailun aikana saimme nauttia kasakkakuoron konsertista ja seurata savenvalajan työtä. Kasakkakuoro vaikutti ensin ihan vahanukkekokoelmalta mutta puhkesikin yllättäen mitä vaikuttavimpaan esitykseen! Savenvalaja on varsin nopea työssään ja joten perin inhimillisen tuntuinen mieshenkilö; sympatiat olivat hänen puolellaan ja tietenkin oli ihan pakko ostaa pari savikippoa matkamuistoksi. Kaikki informaatio museossa oli vain venäjäksi, joten kieltä taitamattomat joutuvat turvautumaan oppaan apuun. Kokonaiskuva ulkoilmamuseosta oli samanlainen kuin jossakin vastaavassa kohteessa läntisessä Euroopassa. Harmoninen, vähän hidas elämä näyttää viehättävän niin venäläisiä kuin muitakin turisteja. Lisäksi oli tarjolla runsaasti tietoa, värikästä katseltavaa, komeaa kuultavaa, kädentaitojen ihastelua ja myös ostosmahdollisuuksia. Shusenskojessa emme tutustuneet koko maalais-Venäjään, mutta saimme kuvan siitä, millaista elämä oli 1800-1900-lukujen taitteen siperialaisessa kylässä. Shusenskojessa kuulumme myös taloushistoriaa kun meille kerrottiin, millaisia houkuttimia käytettiin, että olisi saatu uusia asukkaita Siperian kyliin ja kaupunkeihin.

Shamaanien ja skyyttien mailla

Hakassia ja Tuva ovat molemmat itsenäisiä valtioita, joilla on rajat ja oma lainsäädäntönsä. Rajat ovat kuitenkin avoimia, eli minkäänlaisia tarkastuksia ei näiden maiden välillä ollut. Tuva on maantieteellisesti paikassa, jonne ei ole rautatietä ja lentoliikennettäkin suhteellisen

vähän. Maa on vuorten keskellä ja siellä on laajoja asumattomia alueita. Pääväestö koostuu tuvaaneista, jotka ovat mongolien ja kirgiisien sukulaisia. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vähemmistökansallisuudet eri puolilla laajaa Venäjän maata ovat alkaneet kehittää omaa kulttuuriaan. Tuvassa tämä on ilmennyt paitsi venäläisten poismuuttona, myös uskontojen ja perinteisen kansanmusiikin vahvana uudelleen tulemisena. Shamanismi ja buddhalaisuus ovat täällä voimissaan, ortodoksikirkon jäseniä ovat vain vähälukuiset maassa asuvat venäläiset. Kuinka tutustuttaa matkailijat uskontoihin? Matkailijakäyttämisen mukaan käydään kirkkoissa ja pyhillä paikoilla, oltiinpa missä päin maailmaa tahansa. Kotona kirkossa käynnit saattavat rajoittua joulukirkkoon, mutta matkalla kuuluu käydä paikallisissa pyhissä kohteissa. Entä kun shamaaneilla ei ole kirkkoja? Tuvan pääkaupungissa Kyzylissä on shamaaniklinikka, jonka kerrottiin toimivan hieman meidän terveyskeskusten tapaan. Shamaaniklinikalla voi käydä päivittäin aamusta iltaan; siellä koulutetut shamaanit auttavat niin fyysisissä kuin psyykkisissäkin vaivoissa. Meidän matkaohjelmaamme Tuvassa kuului asuminen jurttakylässä, jossa oli yhtenä iltana kurkkulaulukonsertti ja toisena shamaaniesitys nuotiolla. Odotimme hieman hämmentyneinä shamaania ja etenkin sitä, kuinka hän tulisi esiintymään meille. Illan pimennyttyä alueelle ajoi auto, ja ulos asteli keski-ikäinen shamaanasuun pukeutunut nainen rumpunsa kanssa. Hän lauloi ja loitsusi jotakin kielellä, josta emme ymmärtäneet mitään. Itselleni tuli tunne, että hän lähettää terveisiä ylisiin ilmoihin. Kuu paistoi mahtavan Jenisein pintaan – mitä muuta turisti tarvitsee ratsastaakseen kultakavioisella hevosella pitkin aroa! Esityksen jälkeen shamaaninaisemme kertoi venäjäksi toimineensa jo neljätoista vuotta shamaanina Kyzylin klinikalla. Meille hän oli esityksessään toivonut kaikkea hyvää sille matkalle, jolle nyt osallistuimme. Erikoisesti mieleeni jäi sanat, että shamaani oli toivonut meidän toimivan hyvin matkakollektiivina ja pitävän toinen toisistamme huolta. Olisikohan tuossa toivotuksessa jotain syvästi kulttuurisidonnaista – paneutuvatko Lapin shamaanit samalla tavalla kuulijoidensa tilanteeseen! Kurkkulaulua esittäneet nuoret miehet olivat taitavia laulajia ja myös perinteisten soitinten käsittelijöitä. He kertoivat käyneensä myös Suomessa useilla paikkakunnilla, mikä teki heistä melkein tuttaviamme. Olen kuullut kurkkulaulua Suomessa aiemminkin, mutta luonnonympäristö antoi oman lisänsä musiikkiin; ympärillä kuuluu olla aro ja vuoret. Oman erikoisen lisänsä matkaan saimme, kun pääsimme tapaamaan professori Kenin-Lopsania Kyzylissä. Syynä olivat kirjeet, joita yhdellä matkalaisellamme, Kaukolla, oli mukanaan toimitettavaksi eräille

Tuvassa oleskelleen naisen tuttaville. Professori Kenin-Lopsan on jo 85-vuotias mutta yhä erittäin aktiivinen ja johtaa mm. uuden kansankulttuurikeskuksen rakentamista.

Hankin pari venäjänkielistä professori Kenin-Lopsanin kirjoittamaa kirjaa tuvalaisesta kansankulttuurista ja shamanismista; toivottavasti tulevat joskus käännetyksi ja luetuksi. Yksi runo naimisiin menevälle tyttärelle on jo saanut suomenkielisen versionsa. Erittäin

mieleenpainuva kohtaaminen!

Hakassia on luonteeltaan erilainen kuin Tuva. Hakassiassa itse hakassit ovat vähemmistönä venäläisiin verrattuna. Joillakin paikkakunnilla lähes kaikki asukkaat ovat hakasseja, toisilla taas venäläisiä. Hakassian on sanottu olevan suuri hautausmaa. Tämä nimitys tulee skyyttien aikaisista aroilla sijaitsevista hautapaikoista, joita näkee joka puolella Hakassiaa. Pääkaupungissa Abakanissa on museo, jossa esitellään skyyttien haudoista löytyneitä mahtihenkilöiden aarteita. Tässä kohtaa törmäsimme oman kansamme nuoruuteen. Silloin kun meillä veisteltiin kivistä, Hakassiassa eli todellisia kultaseppämestareita, joiden tekniikka oli niin korkeatasoista, että vielä tänäänkin tiedemiehet pohdiskelevat, kuinka päästä sellaisiin taidonnäytteisiin. Ja tähän törmäsimme mielikuviamme ”kylmässä ja alkeellisessa Siperiassa”. Menneisyys oli läsnä muutoinkin, ainakin niissä tarinoissa, joita kuulumme pyhillä paikoilla vieraillessamme. Paikassa, jossa on ”Kaikkien maailman äitien äiti” –kivipaasi, kuulumme kertomuksen, jonka mukaan kaikkea paha oli tapahtunut, kun paasi siirrettiin pois paikaltaan Leningradiin. Kun kivipaasi palasi takaisin kotiseudulleen, onnettomuudet loppuivat ja harmonia palasi ympäristöön. Meitäkin kehoitettiin kiertämään pyhän kivipaaden ympäri ja esittämään toivomuksia joko äitiyteen tai perheeseen liittyen. Ja me kaikki teimme niin; kukaan ei kieltäytynyt.

Näyttämöt edessä ja takana

Piia Varanka esittelee *Lappi matkailun näyttämöllä* kirjassa niitä eri tasoja, jotka MacCannellin mielestä ovat löydettävissä matkailukohteissa. Varanka soveltaa MacCannellin mallia Lapin matkailuun ja jaottelee matkailijalle tarjotut kohteet ja teemat etu- ja taka-alueeseen kuuluviksi. Jos yritän soveltaa tätä mallia Siperian Sajanin kierrokseen ja sen tarjoamaan antiin, täytyy tunnustaa, että olen aika heikoilla. Tuvassa ja Hakassiassa näimme aroilla paimentolaisia hevosineen, lampaineen ja lehmineen. Meillä ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta tutustua paimentolaisten elämään esimerkiksi vierailemalla paimentolaisjurtassa. Kerran yhden pysähdyspaikan vieressä oli siirrettävä jurtta-asutus, mutta paikallinen oppaamme varoitteli menemästä lähemmäksi vihaisten koirien takia. Siis MacCannellin kaavion taka-alueeksi määrittelemään elämään emme tutustuneet. Yhden kerran matkan aikana meillä oli ruokailu yksityiskodissa, mutta silloinkin olimme tahdikkaasti vain meille varatussa tilassa, emmekä edes pyytäneet päästä katsomaan perheen muita tiloja. Ruoka oli kyllä ryhmämme arvion mukaan paras kaikista – liekö ympäristöllä ja henkilökohtaisella kontaktilla isäntäperheeseen ollut vaikutusta asiaan.

Matkanjärjestäjän Sajanin kierros – turvallista menneisyyttä

Viitataan *Siberia, the Great Sayan Ring. Russia, Tuva, Khakassia* -esitteeseen, joka meille jaettiin matkan ensimmäisenä päivänä. Kyseisessä esitteessä kerrotaan Siperian olevan ”loputon maa”, jonka elämäntyyli poikkeaa muusta länsivenäläisestä elämästä. Parhaiten siperialaiseen elämäntyyliin pääsee perille tutustumalla pieniin maalaiskyliin kuten Shusenskoje. Siperialaiset ihmiset kuvataan vieraanvaraisiksi, ylpeiksi ja vapautta rakastaviksi luontoihmisiksi, jotka eroavat muista venäläisistä. Luonto kuvataan mahtavaksi, sillä matkan aikana näemme ja koemme niin aroa, taigaa, vuoristoa, mahtavia jokia sekä ekologista puhtautta (ecological purity) ja poikkeuksellista hiljaisuutta. Matkailijalle luvataan, että Tuvassa hän kohtaa pilaamattoman (unspoiled) ympäristön, jossa shamanismi liittyy kaikkeen elämään. Majoitus on mukavissa jurtissa, lämpimien seinien sisällä. Hakassiassa on vastassa muinaisuuden henki (the ancient spirit of Khakassia), joka elää arolla, taigalla ja jylhillä vuorilla. Vaikka paikallinen kulttuuri onkin kokenut monta muutosta, maa on pitänyt ja pitää sisällään salaisuuksia, joita esitellään lukuisilla hautalöydöillä ja pyhillä paikoilla. Hakassiassa voi kohdata identiteetin, johon liittyy riippumattomuuden tunne ja intiimi, henkinen suhde maahan sekä vilpitön optimismi liittyen hakassien rooliin Uuden Venäjän tulevaisuuden luomisessa (the feeling of independent identity, an intimate and spiritual relationship with the land and a frank optimism about their role in New Russia’s future). Pitkälle siis operoidaan samoilla vetovoimatekijöillä kuin meillä Suomen Lapissa. Alkuperäisyys ja pilaantumattomuus ovat avainsanoja, joiden avulla matkailija vakuutetaan aitoudesta. Nykypäivä on läsnä vain silloin, kun tarvitaan palveluja eli mukavaa majoitusta, hyvää ruokaa, ensiapua, ilmastoitua bussia ja asiantuntevia oppaita sekä turvallisuutta. Myös matkapuhelinten vakuutetaan toimivan kaikissa muissa paitsi yhdessä yöpymiskohteessa.

Ja kuinkas sitten kävikään – opettiko Siperia meitä?

Yhteenvetona matkan annista voin sanoa, että osanottajamme olivat yllättyneitä siitä, kuinka vanhalla kulttuuriseudulla kävimme. Itse Jenisei teki vaikutuksen heti alkumetreillä ja matkalaiset lupasivat kotiin päästyään lukea Viktor Astafjevin kirjan *Kuningaskala*. Valtava taiga tuntui osin kotoisalta, olihan siellä paljon mänty- ja sekametsää. Arojen äärettömyyttä ihmeteltiin ja paimentolaisia karjalaumoineen kummasteltiin. Miten ihmeessä nämä ihmiset tulevat toimeen näin ankarissa olosuhteissa? Mehän olimme sentään paikalla elokuussa ja hellettä riitti koko matkan ajaksi. Talvi onkin sitten toinen juttu. Sekä matkanjohtajamme

Svetlana että paikalliset oppaat olivat kaikki loputtomia tietopankkeja, monet historian opettajia tai arkeologeja. Tässä mielessä saimme asiantuntevaa ja syvällistä opastusta, ei niinkään satuja kuvitellusta menneisyydestä. Omasta puolestani voin luvata, että tämän matkan kokemusten jälkeen olen valmis suosittelemaan Siperian matkaa, ainakin tätä Sajarin kierrosta, ihan kenelle tahansa Venäjästä kiinnostuneelle matkailijalle. Siperia yllätti, täydellisesti – liekö ollut tuvalaisen shamaanin loitsujen ansiota!

Lähteet:

Juntunen, A. 1983. *Suomalaisten karkottaminen Siperiaan Autonomian aikana ja karkotetut Siperiassa*.

Mathisen, S. 2004. *Hegemonic representations of Sámi culture. From narratives of noble savages to discourses on ecological Sámi*. Teoksessa Siikala, A-L., Klein & Mathisen (toim.). *Creating diversities. Folklore, religion and the politics of heritage*, Studia Fennica. Folkloristica 14. Helsinki: SKS, s. 225-259.

Scheffy, Z. Durrah. 2004. *Sámi religion in museums and artistry*. Teoksessa Siikala, A-L., Klein & Mathisen (toim.). *Creating diversities. Folklore, religion and the politics of heritage*, Studia Fennica. Folkloristica 14. Helsinki: SKS, s. 276-291.

Varanka, P. 2001. *Lappi matkailun näyttämöllä. Saamelaiskulttuuri ja luonto matkailun kulisseina*. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja, B Tutkimusraportteja ja selvityksiä 35.

Siberia, the Great Sayan Ring. Russia, Tuva, Khakassia –esite

Muistiinpanot Siperian matkalta elo-syyskuussa 2010.

Copyright sekä
kuvat että
teksti: Sirpa
Sulopuisto

